

Flytningen af moskusokser fra Øst- til Vestgrønland

Af Anne Marie Nielsen og Lothar Küter juni 1999

De første observationer

De første europæere, der observerede moskusokser i Nordøstgrønland, var deltagerne i den såkaldte »Zweite Deutsche Nordpolfahrt«, en tysk ekspedition i årene 1869-1870 (også kaldet Koldewey-ekspeditionen). Ekspeditionen overvintrede på Sabine Ø og mødte på den nærliggende Shannon Ø en flok moskusokser. Senere konstaterede ekspeditionsdeltagerne, at der fandtes moskusokser på hele den kyststrækning, de gennemrejste, d.v.s. helt op til 77 gr. (Payer 1876).

Den østrigske militærmand og maler Julius von Payer, der deltog i ekspeditionen (og i den efterfølgende »Österreichisch-Ungarische Nordpol-Expedition«), har fastholdt indtrykket af moskusokserne i en vidunderlig tegning, »Das Quarré der Moschusochsen«. Han skriver i sin beretning om ekspeditionen: »Den første moskusokse så og nedlagde vi på Shannon øen i august 1869. Eftersom vi endnu ikke kendte dyret – det lader sig sammenligne med en gnu – kom vi med de mest særprægede formodninger, da vi observerede det ca. 600 skridt borte«.¹

De to forfattere til denne artikel i gang med filmoptagelser. Ammalortup Nunaa, maj 1999.

Ægteparret Anne Marie Nielsen, f.1944 og Lothar Küter, f.1950 er fælles om deres firma Carlo Film, som producerer natur- og naturdokumentarfilm. Begge har en stor kærlighed til Grønland og har opholdt sig meget i landet. Ideen til den seneste filmproduktion kom i tæt samarbejde med afdøde zoolog dr. phil. Christian Vibe og filmen beskriver Christian Vibes flytning af moskusokser fra Øst- til Vestgrønland i 1960'erne og hvordan bestanden har udviklet sig siden.

Det var en oplagt ide, mens man var alligevel i gang med »research« til filmen, at skrive en artikel om hele baggrunden til flytning af moskusokser.

Filmene »Moskusoksens lange Rejse« er en coproduktion med Danmarks Radio og bliver vist der.

Anne Marie Nielsen, som bl.a. også var bestyrelsesformand i GEUS og WWF Danmark, døde i oktober 1999, midt i efterarbejdet til filmen, af leukæmi.

Moskusoksernes udbredelse i Nordøstgrønland

Med senere tiders viden burde man snarere sige, at der fandtes moskusokser helt ned til Shannon, idet moskusokserne trængte ind i Nordøstgrønland nord fra. Tidligere ekspeditionsberetninger fra William Scoresby (1822) og Clavering og Sabine (1823) rummer ingen observationer af moskusokser, uanset at de tre ekspeditioner besøgte områder, som senere blev anset for vigtige moskusoksetilholdssteder. Man må derudaf slutte, at moskusokserne først i løbet af det 19. århundrede trængte så langt mod syd som til Shannon Ø og længere sydpå til Scoresbysund.

I dette århundrede har en række arkæologiske udgravninger langs den nordøstgrønlandske kyst godtgjort, hvorledes moskusokser efter vandringen fra Canada tværs over Nordgrønland bredte sig ned over østkysten ad det, Eigil Knuth kalder »The Musk Ox Way« fulgt af inuitter fra Independence I – kulturen, altså i en periode for 2.500 – 2.000 år siden. De efterfølgende inuitkulturer kom og gik. Til sidst forsvandt inuitterne fra Nordøstgrønland – Clavering så de sidste i år 1823, men moskusokserne overlevede, omend med store svingninger i antal og udbredelse.

(Vibe 1954, Vibe 1967, Pedersen 1934, Knuth 1984)

Efter den tyske ekspedition gik der mere end 20 år, før kysten igen fik videnskabeligt besøg, denne gang af danskere. »Den Danske Ekspedition til Østgrønland 1891-92« under ledelse af premierløjtnant Carl Ryder foretog blandt meget andet også de første danske videnskabelige undersøgelser af moskusokser. I ekspeditionens efterfølgende redegørelser i Meddelelser om

Filmholdets lejr var hver dag omgivet af mange moskusokser. Lejren er blevet brugt ialt i 12 uger i 4 perioder fra sommer 1998 til forår 1999.

Grønland har Edv. Bay (Bay 1896) gengivet observationerne. I øvrigt observerede man moskusokser både på Hold with Hope og overalt i Scoresbysundområdet, herunder enkelte spor ved Nordvestfjord og to meget gamle kranier ved Vestfjord og Gåsefjord. Samtidig hjembragte ekspeditionen tre moskusoksehoveder til Zoologisk Museum i København, som indtil da kun havde besiddet det delvist ødelagte kranium, som præsten Otto Fabricius i 1770'erne havde fundet indefrosset i drivisen ud for Frederikshåb i Vestgrønland (Meldgaard 1986). Helge Vedel har i sin dagbog fra ekspeditionen (gengivet i Gulløv 1991) givet en malende beskrivelse af vanskelighederne ved transporten af skind og hoveder fra de tre nedlagte moskusokser gennem det sommerbløde landskab ved Kap Broer Ruys (Hold with Hope).

På den næste ekspedition til området, Carlsbergfondets ekspedition til Ostgrønland år 1900 under ledelse af premierløjtnant G.C. Amdrup deltog en medarbejder fra Zoologisk Have i Kø-

Das Quarré der Moschusochsen. Illustration af Julius von Payer fra »Zweite Deutsche Nordpolfahrt 1869-1870«.

benhavn, assistent Johannes Madsen, med den udtrykkelige opgave at søge at indfange moskusokser til hjembringelse til Zoologisk Have. Efter lange og mange anstrengelser (og nedlæggelse af et stort antal voksne dyr, jfr. nedenfor) lykkedes det at indfange en kalv, der med held blev hjembragt til København, hvor den med navnet »Bus« levede i fangenskab, indtil den døde i juli 1906 af en indvoldssnylter (Madsen 1901, Schiøtt 1909).

Johannes Madsen observerer følgende: »Selv om det gjorde mig ondt, at Bus ikke havde nogle kollegaer, beroligede det mig dog på den anden side, at ikke endnu flere dyr blev myrdet på grund af vores zoologiske have. Thi når jeg tænker tilbage på de udstrakte områder så højt mod nord og på de kloge og nøjsomme dyr, som synes præget af den stille tungsindige natur, så kan jeg kun ønske, at de ville imødegå den fare, som

vel altid vil true dem både fra de norske fangstskibe og fra fremtidige polarekspeditioner. Thi de dyr som ikke bliver dræbt for kødets skyld, de falder som offer for videnskaben og navnlig for profitjagten, eftersom alle fangstskibe, der besøger Grønland, med forkærlighed sætter efter disse dyr for at kunne drive en gunstig handel med skindene og kranierne«.²

Det bør i sandhedens interesse tilføjes, at Johannes Madsen selv opregner nedlæggelsen af 20 dyr i løbet af hans deltagelse i ekspeditionen med det ene formål at indfange den enlige Bus.

Hertil kom, at endnu en indfanget kalv hurtigt døde, tilsyneladende af stress.

Ekspeditioner og fangstrejser

Der var i årene op til 1. verdenskrig mere bud efter moskusokserne i Nordøstgrønland end nogensinde før.

Mor med barn, som er lige ½ time gammel. Ammalortup Nunaa, maj 1999.

Dels var der i disse år en stor handel med levende moskuskalve til de zoologiske haver i Europa og til forskellige reservater o. lign., bl.a. i Jämtland og England. Kalvene blev indfanget af især norske fangstmænd og fiskere på sommerrejser præcis som Johannes Madsen havde forudset det. Ofte var indfangningen ledsaget af reel nedslagtning af de voksne dyr i flokken, fordi de blokerede for indfangningen af de små.

Dels var bl.a. den store Danmarksekspedition i 1906-1908 baseret på anvendelse af hundeslæder og dermed nedlæggelse af moskusokser (og andre dyr som f.eks. hvalrosser) for at skaffe hundefoder. Ekspeditionen nedlagde i alt 60 moskusokser (Ventegodt 1997).

På Knud Rasmussens første Thule-ekspedition i 1912 i de nordligste egne af Grønland og bunden af Independence Fjord nedlagdes der tilsvarende i alt 84 moskusokser (Pedersen 1934).

Der opstod derfor hurtigt en bekymring for, at moskusokserne i Nordøstgrønland stod foran udryddelse.

Det førte til, at man allerede i 1913 på et møde i Det grønlandske Selskab seriøst drøftede muligheden af at overflytte moskusokser til Vestgrønland med det formål at give moskusoksen større territorium og dermed flere overlevelsesmuligheder (Det Grønlandske Selskab 1914, Vibe 1954). Forslaget blev fremsat af kolonibestyrer Rasmus Müller, der selv var en erfaren jæger

(Det grønlandske Selskab 1917), og støttet af direktør Ryder, der især lagde vægt på, at flytningen ville gavne den vestgrønlandske kødforsyning.

Biologerne var allerede den gang delt i to lejre: På den ene side anbefalede bl.a. viceinspektør ved Zoologisk Museum Herluf Winge projektet og var overbevist om, at moskusoksen ville have gode muligheder i Vestgrønland. På den anden side advarede professor i zoologi ved Københavns Universitet H. F. E. Jungersen mod, at man blandede sig i naturens orden – selv om han dog gerne ville deltage i et redningsforsøg for moskusokserne! Projektet forblev dog teoretisk, alene fordi der savnedes penge til at gennemføre det.

Efter første verdenskrig fortsatte og udvidedes fangstaktiviteterne, lige som der fortsat var ekspeditionsvirksomhed med hundeslæder som transportmiddel, bl.a. Lauge Kochs rejse nord om Grønland i 1920, hvor ekspeditionen fandt langt færre moskusokser end forventet (Koch 1925). På grund af den dansk-norske strid om herredømmet over Nordøstgrønland kom mulighederne for at gennemføre en eventuel jagtregulering imidlertid aldrig rigtig på tale.

Den hårde beskydning af moskusokserne og den totale mangel på regulering endsige fredning vakte vrede i mange kredse. Zoologen Alwin Pedersen lægger ikke fingrene imellem i sin bog »Polardyr« fra 1934: ... »Der findes

De små skal passes. Ammalortup Nunaa, maj 1999.

nu snart ikke mere en egn på jordklo- den, selv ikke i de mest dyrerige lande, hvor man ikke ved særlige love søger at beskytte vildtet mod en stærkere efter- stræbelse end dets årlige tilvækst tåler, med andre ord: hvor man søger at for- hindre rovdrift. Men så vidt er man altså endnu ikke nået i Nordøstgrønland. Her kan man endnu jage og skyde hvad man vil og uden at man behøver at tage hensyn til nogen jagtlov... .«

Professor Adolf S. Jensen (Vibe 1954) var i 1930'erne drivkraften i ind- gåelse af en gentlemens agreement mel- lem de zoologiske haver om ikke at holde moskusokser for derved at standse efterspørgslen efter kalve. Som nævnt var jagten på kalve særdeles blo- dig, fordi den ofte førte til nedslagtning af en hel flok, der optrådte som for- svarere af den enlige kalv.

I 1935 foreslog Ejnar Mikkelsen i Naturhistorisk Forening (Vibe 1954) en totalfredning af moskuskøer og en be- grænsning af jagten på moskustyre fra oktober til februar. Mod dette og mod Alwin Pedersens skarpe kritik stod synspunkter fremført af direktør J. G. Jen- nov, Østgrønlandsk Fangstkom- pagni Nanok A/S' magtfulde direktør (Jennov 1945). Han anslog, at bestan- den var langt større end hævdet af Alwin Pedersen, og at en fortsat jagt var nødvendig for at forhindre overgræs- ning og dermed bestandsnedgang.

På et møde i Det grønlandske Selskab i foråret 1940 trækkes fronterne endnu en gang op. Alwin Pedersen, Ejnar Mik- kelsen og professor R. Spärck m.fl. argu- menterer energisk for en fredning, og de danske myndigheder kritiseres stærkt

Tyr på udkig efter »damerne«. Ammalortup Nunaa, september 1998, Brunst.

for deres manglende handlekraft i sa- gen. Modsat påstår direktør J. G. Jen- nov, at problemet er ikke-eksisterende eller i hvert tilfælde ikke skyldes fangst- mændenes jagt. Mødet slutter med ved- tagelse af en resolution, der opfordrer til fredning. (Det grønlandske Selskab 1940). Trods den intense og følelses- ladede debat kommer der intet konkret ud af det hele, vel bl.a. fordi 2. verdens- krig sætter en stopper for fangst- og ekspeditionsaktiviteterne.

Størrelsen af moskusoksebestanden i Nordøstgrønland

Der er i sagens natur kun få og meget upræcise opgørelser af størrelsen af den nord- og nordøst- grønlandske moskusoksebestand i dette århun- drede – i hvert tilfælde op til omkring 1990. Jennov anslår i 1950 bestanden mellem Scores- bysund og Germanialand til 20.000 dyr. Vibe anfører, at bestanden havde meget gode livsbe- tingelser i perioden fra 1920'erne til omkring 1950, men når dog til et lavere samlet tal på omkring 12.000, mens Malmquist bruger tal- let 15.000. Der er enighed om, at bestanden reduceres væsentligt i løbet af 1950'erne som

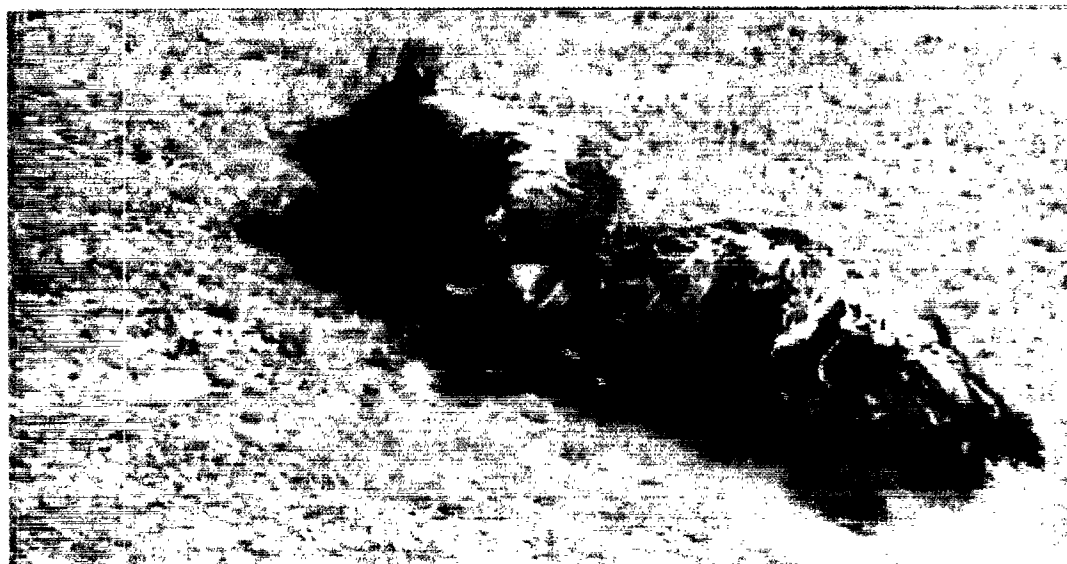

To tyre prøver at imponere hinanden. Ammalortup Nunaa, august 1998.

følge af klimatiske forhold, se nedenfor. I 1961 anslår Vihe i en officiel rapport til ministeriet, at bestanden er faldet til omkring 6.000. Et meget omfattende studie af Boertmann et al. 1992 estimerer hele bestanden, inkl. Pearyland, til 9.500-12.500 dyr og anfører, at trenden i 80'erne synes at have været faldende.

Den nordøstgrønlandske bestandsstørrelse påvirkes i dette århundrede i beskedent omfang

af ulve, som er genindvandret i 1970'erne, i tiden op til 2. verdenskrig tillige væsentligt af fangst, men først og fremmest af klimatiske forhold. Dels er klimaet generelt af betydning for væksten i den vegetation, der er moskusoksernes ernæringsgrundlag, dels og navnlig lider moskusokserne stor skade i vintre med megen nedbør og temperatursvingninger, som fører til dannelsen af uigennemtrængelige islag over vege-

Den store kamp. Ammalortup Nunaa, september 1998.

tationen. Netop i 50'erne indtraf en række vin- tre med sådanne usædvanlige forhold. (Min. for Grønland sagsakt, Vibe 1954, 1967, Malmquist pers.com., Jen nov 1950, Boertmann et al. 1992)

Efterkrigstiden – den grønlandske interesse

Mellemlkrigstidens intense debat fører imidlertid i 1950 til vedtagelsen af de allerførste officielle fredningsbestem- melser for Nordøstgrønland, nemlig »Bekendtgørelse vedrørende Fredninger i Nordøstgrønland«, som træder i kraft 1. juni 1951 (Statsministeriet 1950). Bekendtgørelsen sætter inden for et nærmere afgrænset område, som i prak- sis svarer til nutidens nationalpark, grænser for fangst af ræve, isbjørne, hvalrosser, gæs og – først og fremmest – moskusokser. Jagten på moskusokser begrænses til bestemte tidsrum, nemlig 15.8. til 31.5. for tyrenes vedkommende og 15.9. til 28.2. for køernes vedkom- mende. Adgang til at udøve jagt har fangstmænd med max. 6 dyr pr. jagt- sæson, heraf max. 2 køer, andre med lovligt ærinde med max. 1 dyr, og skibs- besætninger med max. 2 dyr pr. skib pr. jagtsæson. Det forbydes at udføre levende moskusokser, dog at regeringer kan få dispensation hertil. Overtrædelser straffes med bøde eller med fratagelse af retten til at drive jagt i Grønland.

Det fremgår af Grønlandsdeparte- mentets sagsakt (Grønlandsministeriet), at departementchef Eske Bruun var meget engageret i fredningsbekendtgørelsens gennemførelse. Han sender med en vis stolthed den ny bekendtgørelse med personlige breve til adskil- lige notabiliteter, bl.a. Zoologisk Haves

direktør Axel Reventlow og direktør Bøje Benz on. Siden 1948 havde Chri- stian Vibe været tilknyttet departemen- tet som ansvarlig for »Grønlands zoo- geografiske Undersøgelser«, men det lader sig ikke fastlægge, hvilken rolle Vibe spillede for denne fredning.

I tidsskriftet »Naturens Verden« for 1950 offentliggør direktør J. G. Jen nov en artikel med overskriften: »Moskus- oksen som Tamdyr i Vestgrønland« (Jen nov 1950). Hermed genåbnes for alvor diskussionen om overførsel af moskusokser fra Øst- til Vestgrønland. Jen nov argumenterer med henvisning til amerikanske, canadiske og norske erfa- ringe for, at det vil være muligt at opbygge en bestand af tamme eller halvtamme moskusokser i Vestgrøn- land, som vil kunne forsyne befolkning- en der med både kød og uld – og sågar mælk! Han argumenterer for, at de isfri områder i Vestgrønland vil kunne bære en bestand på 90.000 moskusokser, idet der samtidig skal være plads til en be- stand af får. Heraf vil der, når bestanden er etableret, kunne nedslagte ca. 10.000 dyr årligt, svarende til en kødproduk- tion på 1.200 tons årligt.

Under Grønlands Landsråds møde i 1952 fremsætter landsrådsmedlem Hendrik Olsen fra Upernavik med di- rekte henvisning til Jen novs artikel, som han omdeler i kopi til landsrådets med- lemmer, forslag om flytning af mos- kusokser fra Østgrønland til Svarten- huk i Vestgrønland. Han anfører i sin forelæggelsestale bl.a. »... Jeg fremsæt- ter forslaget ikke blot af lyst til at flytte dyr, men jeg tænker alvorligt på den stærke vækst i befolkningen, hvorfor

En af »Chr. Vibes efterkomne« nyder sommervejret.
Ammalortup Nunaa, juli 1998.

man ikke længere kan lade ernæringsspørgsmålet ligge. Der kan af den vedlagte artikel ses, hvor hurtigt moskusokserne kan formere sig. Såfremt tanken realiseres, vil der blive lettere adgang til kød, end tilfældet er nu, hvor vi med stort besvær og stor bekostning kun en sjælden gang kan få en lille mundsmag renkød...« (Ministeriet for Grønland 1952 ff)

Landsrådets medlemmer vedtager enstemmigt forslaget og beder om, at det bliver videregivet til regeringen i København, så det kan realiseres.

I København lander forslaget hos Eske Bruun, der er en varm fortaler for ideen. Han har allerede i 1951 indhentet rådgivning fra Axel Reventlow om, hvorledes man bedst indfanger levende moskusokser, og på Grønlandsdepartementets foranledning bliver der herefter

i sommeren 1953 foretaget undersøgelser af moskusoksebestanden ved Mestersvig gennem et besøg af Chr. Vibe samt undersøgelser af vegetationsforholdene i såvel Nordøst- som Vestgrønland ved lederen af Arktisk Station i Godhavn dr. Paul Gelting. Der foreligger ikke noget skriftligt om resultatet af disse undersøgelser. Meddelelsen om undersøgelserne bliver givet i Grønlands Landsråds samling i 1953, hvor der følges op på 1952-vedtagelsen. Derefter indhenter Eske Bruun omkring årsskiftet 1953-54 ved en personlig henvendelse til H. U. Sverdrup en redegørelse fra Norsk Polar Institut om de norske erfaringer med indfangning og udsætning af moskusokser i Dovreområdet og på Svalbard. Redegørelsen, som er meget detaljeret, er forfattet af kaptajn John Giæver, mangeårig leder af norske videnskabelige ekspeditioner i Nordøstgrønland. Departementet sørger således på alle måder for at have beslutningsgrundlag om en overflytning. Argumentationen er dobbelt: På den ene side ønsket om kødforsyning til Vestgrønland, på den anden side ønsket om genetisk at bevare et dyr, der – måske – er truet.

Samtidig bliver der på Landsrådets samling i 1954 fremlagt og vedtaget et forslag til en fredningsbekendtgørelse om moskusokser i Vest- og Nordgrønland. Man må sige, at Landsrådet er tidligt ude, eftersom der på vedtagelsestidspunktet ikke findes en eneste moskusokse i de berørte områder.

Bekendtgørelsen, hvis tekst tilsyneladende er forfattet af Chr. Vibe, er kort og kontant: Den gælder for Nord- og Vestgrønland. Det er forbudt at jage

Moskusflok i vinterkulden på en lille bjergtop. Der er ingen sne. Ammalortup Nunaa, 7. februar 1999.

eller indfange moskusokser. Det er forbudt at føre (løse) hunde hen i nærheden af moskusokser. Overtrædelse straffes med bøde og konfiskation af byttet. Bekendtgørelsen træder i kraft straks.

Landsrådet får endvidere oplyst, at der ikke foreligger noget nyt fra ministeriel side om flytningsprojektet, men at der muligvis netop samtidig med landsrådsmødet på privat initiativ foregår noget i sagen. Landshøvdingen bekræfter, at det fortsat er Svartenhuk der er det påtænkte udsætningssted. Tilsyneladende fremkalder oplysningen om de private aktiviteter ingen kommentarer fra Landsrådets medlemmer.

Chr. Vibes 1954-ekspedition

I vinteren 1954 indleder Eske Bruun i tæt samarbejde med Christian Vibe planlægningen af en ekspedition, der

skal indfange moskusokser i området ved Mestersvig og bringe dem til Vestgrønland, angiveligt til Svartenhuk, men dog nogle steder også angivet som Nusuaq. Det ligger fra starten fast, at den praktiske mand i ekspeditionen skal være James van Hauen, der har erfaring som både fangstmand i Nordøstgrønland i 1930'erne, ekspeditionsleder på Ellsmere Island ekspeditionen i 1939-41 (hvor også Vibe deltog) og angiveligt også som indfanger af levende dyr med lasso (Mikkelsen 1994, Vibe 1948). Eske Bruun overlader planlægningen af oprejse og indfangning til Vibe, men engagerer sig selv direkte i at få US Airforce til at stille transportfly til rådighed, som kan bringe dyrene fra Mestersvig til Sdr. Strømfjord. Et sådant tilsagn opnås. Vibe beskriver i et notat, at »... indfangningen påtænkes at foregå ved, at man ved hjælp af hunde trætter flokken, ind-

til de egnede dyr kan tages med lasso, d.v.s. kalve, ungdyr og ev. enkelte køer...«.

Mens der således arbejdes på fuld kraft på sagen, dukke to nye aktører op på scenen. Først melder J. G. Jennov sig igen. Han har i mellemtiden offentliggjort endnu en artikel i *Naturens Verden* for 1953 med titlen »En undersøgelse af moskusoksernes vilkår i Nordøstgrønland er nu mere påkrævet end nogensinde« (Jennov 1953). Heri genoptager han den gamle diskussion fra 1930'erne om, hvorvidt der er grund til at frygte for moskusoksernes overlevelse i Nordøstgrønland, og om hvorvidt en fredning som den netop gennemførte er rimelig eller snarere – som Jennov mener – en trussel mod bestanden – fordi en mere omfattende jagt ville holde bestanden nede på et passende niveau. Med disse synspunkter er han naturligvis på direkte kollisionskurs med bl.a. Vibe. De to er da også i al fremtid faste kombattanter, når moskusokserne bringes på bane.

Jennov fremsender nu et forslag om, at der i sommeren 1954 med bistand fra tidligere fangstfolk m.fl. skal gennemføres en tælling af moskusokserne i Nordøstgrønland. Eske Bruun forelægger forslaget for professor R. Spärck, direktør for Zoologisk Museum og Chr. Vibes chef, der nådesløst nedgør det, hvorefter ministeriet afviser at finansiere Jennovs plan. Det kan ikke undre, at Jennov senere i 1954 i et læserbrev i *Berlingske Tidende* vender sig skarpt mod Vibes forestående ekspedition og bl.a. fremfører den teori, at man ved anvendelse af lasso eller boa til

Moskusko i nærkontakt. Ammalortup Nunaa, august 1998.

indfangning risikerer, at dyret brækker benet.

Næsten samtidig dukker en amerikansk interesse op. Peter Freuchen har allerede i 1952 foreslået Eske Bruun og Nikolaj Rosing, at der gennemføres en overflytning af moskusokser fra Øst- til Vestgrønland. Han, der nu er bosiddende i Amerika, er inspireret af de samme erfaringer, som Jennov omtaler i sin første artikel. Freuchens forslag overhales af Landsrådets vedtagelse i 1952. Nu melder en forlagsboghandler Poul Westermann sig på scenen støttet af Freuchen. De tilbyder at finansiere en overflytning på det vilkår, at de får eneretten til at optage en film om sagen, og at de får ret til at medtage et antal journalister på rejsen. Det ser ud til, at Eske Bruun er fristet af ideen – måske fornemmer han allerede de kommende finansieringsproblemer – men statsminister Hans Hedtoft siger nej til forslaget, bl.a. med bekymring for at have journalister i Nordøstgrønland og med henvisning til eventuelle dyreværnsproblemer.

Chr. Vibe opstiller imens et budget for den påtænkte ekspedition. Budgettet beløber sig til 50.000 kr., hvilket i 1999-priser nok ville svare til ca. 1 mio. kr. Samtidig går han igang med at organisere turen, bestille udstyr o.s.v. Grønlandsdepartementet indsender ansøgning til Finansministeriet om en tillægsbevilling på beløbet, men modtager den 3. juni 1954 afslag. Dermed falder sagen med et brag til jorden, og det vel at mærke på et tidspunkt, hvor der kun er ca. 6 uger til den planlagte afrejse.

Chr. Vibe kaster sig derefter ud i et intenst forsøg på at fremskaffe pengene ad andre kanaler. Hans første kampfælle er kaptajn Ejnar Mikkelsen, der fra Scoresbysund-Komiteen fremskaffer tilsagn om 15.000 kr. Skibsreder A. E. Sørensen, Svendborg, bidrager med en check på 10.000 kr. og skibsreder Knud Lauritzen kommer med 5.000 kr. (Vibe 1954) Med disse 30.000 kr. går ekspeditionsplanerne videre, idet Grønlandsdepartementet fremskaffer de resterende ca. 20.000 kr., bl.a. over departementets konto for frirejser. Denne sidste disposition giver efterfølgende i 1956 anledning til alenlange brevvekslinger mellem departementet og et meget kritisk finansministerium, som (med god grund må man indrømme) undrer sig over, at Grønlandsministeriet finansierer et projekt, som har modtaget afslag i Finansudvalget. Eske Bruun må bruge megen tid og mange ord på at bortforklare denne disposition.

Deltagerne i ekspeditionen var James van Hauen, hans søn Knud van Hauen, Hans Bruun, som havde været van Hauens kollega som fangstmand i Nord-

østgrønland i begyndelsen af 30'erne, konservator Harry Madsen og direktør Aage Andreassen samt Chr. Vibe. Deltagerne fløj via Island til Mestersvig den 20./22. juli 1954. De gennemsøgte området ved Mestersvig og fløj med Lauge Koch både til Ørstedsdalen og til Ella Ø. Ingen af stederne fandtes kalve fra dette år, men til gengæld store mængder døde moskusokser. I alt optalte fra flyvemaskine 350 dyr, hvoraf ingen nye kalve og kun 5 årskalve fra 1953. Størsteparten af de observerede dyr var tyre. Der indfanges en enkelt voksen okse, men den dør under transporten i fjeldet, en episode som siden giver anledning til anklager om mishandling fra Dyreværnsforeningen Svalen. (Vibe påstår hårdnakket, at det er Jennov som står bag anklagen!)

Vibe konkluderer efter hjemkomsten i sin rapport, som tillige indgår i en omfattende artikel om emnet i Tidsskriftet Grønland, oktober 1954, at de klimatiske forhold i vinteren 1953/54 har medført de omfattende dødsfald, nemlig en almindelig kold vinter kombineret med hele to perioder med føhnvejr og tø. Han konkluderer tillige, at fredningsbestemmelserne bør ændres, så hele flokke fredes og kun enkeltgående dyr kan skydes. Endelig opfordrer han til mere omfattende undersøgelser af moskusoksernes biologi.

De ivrige landsrådsmedlemmer, som nu også tæller overtelegrafist Jørgen C. F. Olsen fra Holsteinsborg, hører i 1955 om den mislykkede ekspedition og vedtager en udtalelse om, at de ... »med beklagelse konstaterer, at de klimatiske forhold i 1954 i Østgrønland har bevir-

Ammalortup Nunaa, september 1998.

ket, at de påtænkte forsøg med overførsel af moskusokser fra Øst- til Vestgrønland foreløbig har måttet opgives. Landsrådet vil dog gerne samtidig give udtryk for, at rådet anser det for meget ønskeligt, om den påtænkte overførelse af moskusokser senere kan blive gennemført, allerede fordi rådet vil mene, at der skulle være gode levebetingelser for moskusokser flere steder i Vestgrønland, og at det vil være af betydelig værdi for landet, at der lever moskusokser også i Vestgrønland«.

Landsrådet berører i de følgende år sagen ved hvert møde, men får besked om, at der ikke er moskusokser nok, og at der ikke er penge til projektet. Det er

fortsat Svartenhuk, der nævnes som udsætningssted.

1954-ekspeditionen havde som nævnt kostet 30.000 kr., hvortil kom det ikke helt reglementerede statslige bidrag på ca. 20.000 kr. Chr. Vibe kunne selv mange år senere citere dagbladet Informations bemærkning om, at »pengene var spildt« (Vibe pers.com.). Det betød, at det i de følgende år var umuligt at rejse midler til nye moskusokseekspeditioner. Samtidig var der nogen tvivl om, hvorvidt bestanden overhovedet kunne levere det ønskede antal kalve.

Chr. Vibe lancerede dog allerede i 1955 en ny plan for et meget omfattende projekt i Øst- og Vestgrønland.

Med hjælp af fly skulle der indsamles data om såvel moskusokse- som rensdyrbestanden og samtidig skulle et nyt overflytningsforsøg gøres. Budgettet androg hele 225.000 kr. fordelt over 3 år (heri inkluderet et beløb til indkøb af et Piper Cub fly). Med baggrund i erfaringerne fra 1954 var det dog ikke muligt at rejse de mange penge. Eske Bruun gjorde et ihærdigt forsøg på at fremskaffe beløbet via Landbrugsministeriets Jagtfond. Der var seriøse planer om at hæve afgiften på jagttegn for ad den vej at finansiere projektet, men da det kom til stykket ville landbrugsminister Smærum ikke lægge sig ud med landets mange jægere for nogle moskusoksers skyld.

I 1957 meldte den tidligere Siriusmand Steen Malmquist sig på banen med et forslag om overflytning af moskusokser. Han var inspireret af sine egne oplevelser under rejser med Siriuspatruljen i 1953/55, hvor han 2 gange med få års mellemrum havde oplevet ekstreme vejrforhold, manglende drivis langs Nordostrundingen og derpå vintrere med voldsom nedbør og udbredt moskusoksedød. Malmquists forslag blev meget kontant nedgjort af professor Spärck, der i et brev til Malmquist bl.a. anfører, at »... pingviner og moskusokser og deslige skal man ikke flytte...«. (Ministeriet for Grønland, Malmquist pers.com.)

Imidlertid var Chr. Vibe i både 1956 og 1958 i området ved Scoresbysund/Ella Ø som led i sit løbende arbejde for Grønlands Zoogeografiske Undersøgelser. Takket være et samarbejde med Lauge Koch kom han vidt omkring i

området i fly og observerede her for første gang det rige moskusokseterræn i Rypefjord. Samtidig konstaterede han i 1958 ved flyoptælling, at der i området syd for Ella Ø, hvor han skønnede at mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$ af hele den nordøstgrønlandske moskusoksebestand befandt sig, kunne tælles 3.022 dyr +/- 10%. Observationerne skulle have været fortsat i 1959, men da Lauge Koch ikke fik bevillinger til nye rejser, bortfaldt også Vibes muligheder.

Fagbiologiske indvendinger

Professor Spärcks ovenfor citerede bemærkning om, at man ikke skal flytte moskusokser, dækker meget godt den fagbiologiske holdning til emnet – den gang som nu. Erfaringerne med overflytningen af tamrener fra Norge til Grønland og de deraf følgende livstruende parasitangreb på den grønlandske vildrenbestand er et eksempel, som fremhæves. Ligeledes er der i Australien og New Zealand set uhyggelige konsekvenser af indførelsen af nye dyrearter. Chr. Vibes anstrengelser var derfor ikke populære blandt hans fagfæller på Zoologisk Museum. Ord som »faunaforurening« og »faunaforfalskning« blev brugt mere end én gang.

Mere end 20 år senere vedtager den internationale naturbeskyttelsesorganisation IUCN nogle anbefalinger om genudsætning af dyrearter (IUCN 1987 og 1995). Disse anbefalinger fastlægger bl.a., at der som altovervejende hovedregel kun må ske udsætning af dyr, som tidligere har eksisteret i det pågældende område, men som senere er forsvundet. Christian Vibe var gennem sit eget en-

Et godt sted at være, et godt valg dengang i 1960'erne.
Ammalortup Nunaa, september 1998.

gagement i international naturbeskyttelse udmærket klar over problemstillingen, men påpegede mange år senere med et lille smil, at moskusokserne jo kunne have eksisteret i Vestgrønland, hvis bare ikke isen i Melvillebugten havde forhindret det, så reelt havde han bare hjulpet lidt til ! (Vibe pers. com.)

Så lykkes det endelig – 1961-ekspeditionen

I januar 1961 skriver Chr. Vibe et langt notat til Grønlandsministeriet om moskusoksernes situation i Østgrønland og om den påtænkte overflytning til Vestgrønland. Han anfører bl.a. at »... der er i det grønlandske landsråd flere gange fremsat ønske om at få moskusoksen bragt over til Vestgrønland for at tjene som kødreserve for befolkningen. Alle næringsveje i Grønland er udsatte for stærke svingninger på grund af klimaet.

Jo flere ernæringsmuligheder landet rummer, desto stærkere vil befolkningen stå rustet i fremtiden, såfremt nye nedgangsperioder indtræffer. ... Foruden at tjene som føde for befolkningen vil der blive givet moskusoksen lejlighed til en ny eksistens i et nyt område med bedre betingelser for at overleve kommende katastrofesituationer ...«. Notatet slutter med en plan for en ekspedition i sommeren 1961 og et budget på 86.000 kr., som dog tilsyneladende ikke omfatter det følgende års udsætning af dyr i Vestgrønland.

I mellemtiden har den utrættelige Eske Bruun fundet en ny finansieringskilde eller rettere sagt adgangsvejen til en finansieringskilde. Den 26. januar 1961 skriver Eske Bruun til »Hs. excellence, hr. ambassadør Henrik Kauffmann, SK.DM.pp«, p.t. på adressen c/o Fa. R. Henriques Jr., København«:

»Kære Henrik, Jeg henviser til vor samtale på Sølyst fornylig angående overflytning af moskusokser fra Nordøstgrønland til Vestgrønland.

Magister Christian Vibe, som er ekspert på dette område, har udarbejdet vedlagte redegørelse angående en sådan flytning, og han kommer, som du ser, til det resultat, at omkostningerne vil være 86.000 kr., og jeg tror, at dette overslag er sundt og rigtigt.

Jeg ville være meget glad, hvis der kunne gøres noget ved denne sag. Grønlænderne er meget interesseret i den, det kan betyde en fremtidig økonomisk gevinst af stor betydning for Grønland, og det vil betyde et nyt træk i Vestgrønlands fauna af den største interesse, muligvis endda ligefrem en

redning af moskusoksen fra udryddelse i Grønland. Med venlig hilsen din hengivne Eske Bruun«.

Med dette brev og den personlige kontakt mellem den magtfulde Washington-ambassadør og den magtfulde departementchef falder sagen på plads. Kauffmann fremskaffer de ønskede 86.000 kr. fra en kilde, hvis navn ikke må nævnes. Anonymiteten opretholdes i adskillige år, men til sidst beretter Christian Vibe selv (bl.a. i Odsbjerg 1993), hvem den ædle giver er: Barbara Hutton, verdens rigeste kvinde, arving til Woolworth-formuen, gift 8 gange, og altså en nær bekendt af Henrik Kauffmann, der jo også færdedes i datidens internationale jet-set kredse. Men i 1961 og senere igen i 1964 var giveren anonym. Udenrigsministeriets direktør, Nils Svenningsen, anvender i det officielle tilsagnsbrev til Eske Bruun vendingen, at ... »udenrigsministeriet har udvirket tilsagn om et beløb af 86.000 kr. stammende fra ikke-statslige legatmidler, ...«. Der er næppe tvivl om, at det plager den korrekte Nils Svenningsen, at der på så uortodoks facon fremskaffes midler. Han gør sig den umage selv at forfatte et første udkast til pressemeddelelse om sagen. Heri gentages udsagnet om, at »...Grønlandsministeriet har (nemlig) for nylig modtaget tilsagn om det fornødne pengebeløb til planens gennemførelse. Dette beløb stammer fra private legatmidler. Giveren af dette tilsagn har udtrykkeligt anmodet om at måtte forblive anonym, og Grønlandsministeriet vil selvsagt respektere dette ønske«. Pengen bliver straks overført, og moskusokseekspe-

ditionen er en realitet. Dog skal to forhold bringes på plads inden afrejsen:

For det første skal ekspeditionens medlemmer bruge en båd i Scoresbysund. Den fremskaffes efter teknisk rådgivning fra Den Kongelige Grønlandske Handel hos Hundested Motorfabrik. Båden koster leveret i København 80.188 kr. Båden opsendes til Scoresbysund placeret på tværs på dækket af m.s. »Thala Dan«. KGH påtager sig at købe båden tilbage efter ekspeditionen for 65.000 kr. Den skal derefter opsendes til Julianehåb for anvendelse ved landbrugsstationen i Uperniviarssuk. Båden døbes iøvrigt »Jane« efter Christian Vibes kone.

For det andet skal der træffes aftaler om de forventede indfangne kalves overvintring i København, og samtidig skal ekspeditionen gerne rumme en praktisk dyrefaglig ekspertise. Københavns Zoologiske Have ved direktør Svend Andersen stiller beredvilligt det ønskede til rådighed uden beregning (Andersen pers.com.). En dyrepasser fra haven bliver således deltager i ekspeditionen, ligesom både han og andre ekspeditionsmedlemmer får instruktion i brugen af bedøvelsespile dyppet i curare til afskydning mod truende voksne dyr. Endelig påtager Zoologisk Have sig at give plads og pleje til de indfangne dyr vinteren over.

1961-ekspeditionen

Den 8. juli 1961 rejser ekspeditionens 6 medlemmer fra København til Island med fly. Set med nutidens øjne er gruppens sammensætning lidt speciel. Man kunne have forventet, at yngre sports-

En »Puncker«. Ammalortup Nunaa, februar 1999.

trænede mænd med en vildtbiologisk baggrund ville have domineret, men det var ikke tilfældet. Gruppens gennemsnitsalder var faktisk pænt over 50, og Vibe selv var den eneste biolog. Christian Vibe er den videnskabelige leder og drivkraft, mens James van Hauen igen er med som den praktiske ekspeditionsmand og erfarne lassokaster. Den tidligere fangstmand Marius Jensen, der under krigen blev berømt som manden, der tog den tyske løjtnant Ritter til fange på Sabine Ø og bragte ham til Scoresbysund, er også med. Direktøren for Hundested Motorfabrik, Johannes Højsgaard, vil selv være motormand på den kutter, hans virksomhed har fremstillet til turen, så han er også med, selv om han på det tidspunkt var op i

60erne. Godsejer C. C. Scavenius er med, og endelig deltager dyrepasser Jørgen Kurtzmann Olesen fra Zoologisk Have. Deltagerne får udrustning stillet til rådighed, men ingen løn.

Fra Island fortsættes med m.s. »Thala Dan« til Scoresbysund. Her sættes kutteren »Jane« i vandet, hvorefter turen går gennem drivisen ind i bunden af Scoresbysund fjorden. Første stop er Gurreholm ved Schuchertelvns udmunding, hvor der indfanges 3 kalve. Derpå sejler man videre ind i Rypefjord, hvor ekspeditionen indfanger i alt 9 kalve.

Undervejs forsøger man sig med curare-pilene, men uden større held. Tilsyneladende dør en moskusokse i den forbindelse. Ligeledes viser det sig,

Moskustyr i forårssolen. Ammalortup Nunaa, maj 1999.

at den traditionelle cowboy-facon med lassoen ikke fungerer godt. Løkken kan simpelthen ikke komme forbi hornene på de beskyttende voksne dyr. Derfor udvikles en teknik, hvor en flok moskusokser holdes i skak af de to medbragte hunde, mens to mand spænder en line ud henover flokken. På linen er monteret en løkke, der kan sænkes ned over hovedet på en udvalgt kalv og derefter strammes, så kalven kan trækkes væk. Tilsyneladende mister flokken interessen for kalven, så snart den er trukket et stykke væk. De indfangne kalve anbringes i en fold, hvor de fodres med medbragt hø, kartofler, havregryn, mælk og vand. De får bolig i hver sin tremmekasse, som senere anvendes ved transporten sydover.

De 12 kalve flådes tilbage til Scoresbysund og sættes om bord på m.s. »Kista Dan«. En veltilfreds og sjældent overstadig Christian Vibe sender den

17.8.1961 over Lyngby Radio følgende telegram til Eske Bruun: »Tolv moskuskalve seks mand samt motorbåd hjemgående med kistadan – alle fin form efter vellykket lassoeekspedition – hilsen til Kauffmann – vi har moret os dejligt – chr. vibe«. Efter en afstikker nordpå til Daneborg, hvor der indfanges yderligere to kalve, vender skibet stævnen mod København, hvortil »Kista Dan« ankommer den 31.8.1961. De 14 kalve anbringes i Zoologisk Have, hvor en formelt påklædt Eske Bruun får lov til at aflægge besøg inde i folden hos de små ivrige dyr. (Andersen 1966).

Udsætning og grønlandsk kritik

Af de 14 moskuskalve dør 1 ret hurtigt efter ankomsten, mens de resterende 13 trives, og næste forår gøres klar til opsejlingen. Kønsfordelingen er ikke helt heldig for flokkens fremtid, idet de 13 dyr fordeler sig med 9 tyrekalve og kun 4 kviekalve.

Indtil foråret 1962 har al skriftlig omtale, herunder debatten i Landsrådet, baseret sig på, at dyrene skulle flyttes til Svartenhuk eller måske til Nussuaq. Uden at det tilsyneladende drøftes nærmere eller begrundes, beslutes det nu, at udsætningen skal foregå på sydsiden af Sdr. Strømfjord (Det er ikke lykkedes at finde kilder, som nærmere forklarer dette valg, eller godtgør myndighedernes accept heraf. Vibe oplyste senere, at området var foreslået af godsejer Flemming Juncker, der angiveligt tidligere havde beskæftiget sig med muligheden af at holde moskusokser i tamdrift.)

Området synes umiddelbart velvalgt. Klimaet minder meget om det nordøst-

grønlandske i og med, at det er et højarktisk, næsten ørkenagtigt område tæt på indlandsisen med ringe nedbør og meget kolde vintre. Samtidig er vegetationen utroligt frodig takket være en rigelig gennemstrømning af smeltevand fra isen om sommeren.

Området er også græsningsområde for rensdyr. Og lige præcis det får de lokale fangere op på tærne, da de opdager, hvad der er planlagt. I Holsteinsborg kommunalbestyrelses møde den 28.2.1962 fremlægges et brev fra landsrådsmedlem Jørgen C. F. Olsen. Han har talt med landsrådsmedlemmet fra Scoresbysund, som har fremført, at moskusokser og rensdyr ikke kan leve sammen, hvilket skulle være skyld i, at rensdyrene blev udryddet på nordøstkysten af Grønland (Holsteinborg Kommunalbestyrelse 1962).

Brevet gør indtryk på medlemmerne af kommunalbestyrelsen, og man vedtager at... »henstille til Landshøvdingen, at moskusokserne udsættes et sted, hvor der absolut ikke er fare for rensdyrbestanden, idet man er ængstelig for, at en udsætning af moskusokser i området ved Sdr. Strømfjord vil virke således, at rensdyrene vil trække til andre steder.«

I Grønlandsposten for den 24.5.1962 skriver formanden for fanger- og fiskerforeningen i Sukkertoppen, fisker Mikael Heilmann II, et vredt indlæg, hvori han bl.a. anfører, at »... Forslaget om flytning af moskusokser fra Østkysten til Sdr. Strømfjord-området ønskes ikke fremmet med den begrundelse, at græsningsmulighederne for rensdyrene på området er begrænset, og at området som følge af de senere års store tilgang

af andre områders rensdyr ikke synes tilstrækkelig stort til at brødføde flere dyrearter end allerede eksisterende«. Sagen har nok været mest presserende for fangerne i Sukkertoppen kommune, idet det var folk herfra der traditionelt havde fangstrettigheder og sommerleje i området nord for Sukkertoppen is-kappe langs Sdr.Strømfjords sydkyst nær det påtænkte udsætningsområde. (Mordhorst 1996).

Moskusokser og rener sammen

Spørgsmålet om, hvorvidt moskusokser og rensdyr kan trives i samme område uden at udkonkurrere hinanden, er analyseret i en omfattende litteratur. Konklusionerne synes at være, at de to planteædere kun kommer i konflikt i sjældne situationer, nemlig sidst på vinteren i vintre med meget kraftig nedbør. I alle andre situationer er deres fødevalg ikke helt identisk. Dette gælder også i situationer som den, der eksisterer i Vestgrønland i disse år, hvor rensdyrlavet, som normalt er en meget vigtig fødekilde for rensdyrene, er forsvundet, og hvor rensdyrene i f.eks. Sdr. Strømfjordsområdet ikke længere foretager årstidsbetingede vandringer, men forbliver hele året i indlandet i samme område som moskusokserne. (Parker 1978, Staaland og Olesen 1992, Olesen 1995)

De grønlandske indvendinger tages ikke til følge. Det kan ikke ses, om de overhovedet gjorde indtryk men Chr. Vibe huskede dog mange år senere, at Jørgen Olsen havde gjort vrøvl. Da han var kendt som »Grønlands Lumumba«, blev indvendingen formentlig set som endnu et udslag af evig kritik. Året inden havde Jørgen Olsen således fremført krav om, at det blev sikret, at de overførte moskusokser ikke havde lus!

Udsætningsekspeditionen blev gennemført i sommeren 1962 med skibet m.s. »Elfy North« af København (redetriet A. N. Petersen), der gik i rutefart med gods og passagerer i Vestgrønland. Ekspeditionen bestod af 3 medlemmer, nemlig foruden Christian Vibe selv, baron Niels Rosenkrantz fra Liselund og dyrepasser Bruno Andersen, der skulle have været med på 1961-ekspeditionen, men som den gang blev syg af gulsot samme dag, som afrejsen fandt sted. På vejen op anløb skibet bl.a. Godthåb, hvilket gav mange af byens indbyggere anledning til for første gang i deres liv at stifte bekendtskab med de sælsomme dyr, der stod opmagasineret på skibsdækket i hver sin trækasse.

Udsætningen fandt sted i bunden af Sdr. Strømfjord i den lille bugt Tatsit Ata ca. 25 km syd for lufthavnen. Bugten kaldes siden da populært for »Moskusoksebugten«. Stedet var ikke udset på forhånd, men blev valgt ud fra observationer fra skibet af, hvor en landgang ville være lettest. (Bruno Andersen pers. com.)

Der var en vis bekymring for, om dyrene ville kunne klare den nye vegetation. Iflg. Vibe havde professor Spärck således forudset, at alle dyr ville dø af trommesyge! Dyrlæge Erik Eriksen fra Zoologisk Have havde da også sørget for, at dyrepasseren medbragte de nødvendige remedier til i givet fald at lave et indgreb for at afhjælpe trommesygen (Eriksen pers.com., Bruno Andersen pers. com.).

Dyrene blev i den første uge holdt i en fold og fodret med medbragt hø, der langsomt blev blandet op med pilekvi-

ste og lokalt mejet græs og padderokke. Efter en uges tid blev dyrene, der var mærket med klip i øret, forsøgsvis sluppet ud, og de bevægede sig langsomt op i fjeldet, mens de med stor appetit spiste af vegetationen. Trommesyge så man ikke noget til. Ekspeditionens deltagere fulgte flokken i ca. 1 uge, hvorefter de var overbeviste om, at dyrene kunne klare sig. Derefter sejlede de i en medbragt jolle med påhængsmotor tværs over fjorden til lufthavnen, hvorfra de fløj hjem. Vibe må have følt sig meget veltilfreds ved den lejlighed. Nu var projektet faktisk gennemført!

1964-ekspeditionen

Selv om ekspeditionen i 1961 og den efterfølgende udsætning var vellykkede, måtte det dog give anledning til en vis bekymring for den lille floks fremtid, at kønsfordelingen var så skæv: 9 tyrekalve og kun 4 kviekalve. Der foreligger ikke skriftligt materiale om bekymringerne, men det var indlysende, at formeringen ville foregå langsomt, og at der forelå en genetisk risiko, når hele bestanden skulle udvikles fra kun 4 individer. Dette var baggrunden for, at der i 1964 udsendtes en ny ekspedition til Rypefjord med den klare opgave først og fremmest at indfange nogle kviekalve.

Endnu en gang var det den anonyme velgører, der bar hovedparten af omkostningerne. Budgettet var vokset til 100.000 kr. og udenrigsministeriets direktør, Paul Fischer, kunne i et brev af 24.3.1964 til Eske Bruun meddele, at »Legatet af maj 1956« ville stille 62.000 kr. til rådighed for formålet (Lidegaard 1997, Lidegaard pers. com.).

Kongen. Ammaalortup Nunaa, september 1998.

Grønlandsministeriet havde denne gang mulighed for selv at bidrage med 38.000 kr., hvorefter ekspeditionen kunne gå i gang. Zoologisk Have i København bidrog som første gang med opbevaring af de indfangne kalve samt en dyrepasser til både indfangnings- og udsætningsekspeditionen.

Gruppen består igen af 6 mand, nemlig de 4 »gamle« van Hauen, Højsgaard, Scavenius og Vibe, men denne gang suppleret med 2 unge mænd, dyrepasser Bruno Andersen, som også havde deltaget i udsætningen i 1962 og Frans Marcher. Marcher har berettet, at han kom med, fordi hans far kendte Scavenius og til denne havde fortalt, at sønnen meget gerne ville have en sådan oplevelse (Marcher pers.com.).

Deltagerne sejler med m.s. »Thala Dan« fra København den 11.7.1964. Om bord er også den 84 årige Ejnar Mikkelsen, der skal til Scoresbysund for at blive udnævnt til æresborger. Scavenius sejler dog ikke op, men ankommer direkte til Scoresbysund den 19.7. 1964 med fly via Island. Den medbragte kutter fra Hundested er denne gang postbåden »Tunny«, der normalt sejler mellem Hundested og Hesselø. Deltagerne sejler direkte til Rypefjord, hvor de opholder sig i knap 1 måned.

Fangstteknikken er den gennemprøvede: Med to hunde holdes flokken i skak, en line spændes ud over flokken, løkken sænkes ned over kalven og vupti.... For en sikkerheds skyld har man igen medbragt curare, som Bruno

Andersen dog kun anvender få gange til bedøvelse af specielt aggressive tyre. Mens man på den første ekspedition havde bundet en klud over kalvenes øjne for at berolige dem under transporten fra fjeldet til folden ved fjorden, udviklede den hurtigtløbende Marcher denne gang en anden teknik: Han løb kalven træt på samme måde, som man ville løbe med en stor hvalp i kort line. Efter en sådan løbetur i fjeldterrænet var kalven som tæmmet, gik roligt ved siden af manden og fandt sig i at blive lukket ind i folden. Kun de mest urolige kalve fik fortsat bind for øjnene. (Marcher og Bruno Andersen pers.com.).

Det er ikke så nemt at se forskel på hanner og hunner på nyfødte kalve det første års tid. Iflg. Marcher holdt man øje med, hvor strålen kom fra, når kalven tissede! Det synes at have været en effektiv metode, eftersom fangsten bestod af 9 kviekalve, 7 tyrekalve og 2 1 års kviekalve. De 18 dyr samt 4 bramgæs, fanget med hænderne under fældningsperioden, fragtes til Scoresbysund, hvor de sættes omborg på »Thala Dan« og fragtes hjem med samt 2 isbjørnunger til Aalborg Zoo og 4 af de 6 ekspeditionsdeltagere. Scavenius og van Hauen flyver hjem. Skibet ankommer til København den 7.9.1964, hvor de medbragte dyr straks udsættes i Zoologisk Have.

Under opholdet i Zoologisk Have dør 2 tyrekalve. Næste sommer, hvor dyrene skal sejles op til Vestgrønland, er 1 tyrekalv og 1 nu 2 års kvie syge, hvorfor de ikke kommer med. De øvrige 14 dyr, 4 tyrekalve og 10 kviekalve, sejles op med skibet m.s. »Anna Nielsen« af

København fra rederiet Progress. Den ledsagende ekspedition er nu kun på 2 mand, Christian Vibe og dyrepasser Helge Ziegler Larsen fra Zoologisk Have. Helge Larsen får igen et kursus af dyrlæge Erik Eriksen inden afrejsen, så han kan håndtere eventuelle anfald af trommesyge, men det bliver der nu ikke brug for.

Efter en hård optur og et anløb af Sukkertoppen sejler skibet ind i Sdr. Strømfjord, hvor de 14 dyr og 2 mand sættes i land på samme sted som under 1962-udsætningen i Tatsit Ata bugten. Denne gang bygges der ingen fold, men dyrene sættes direkte ud og henvises til den lokale vegetation. Iflg. Helge Larsen stikker den 2 år gamle kvie omgående til fjelds, mens de 13 andre langsomt bevæger sig gennem terrænet fulgt af de to ekspeditionsdeltagere. Efter en uges tid uden problemer overlades dyrene til sig selv, de to mænd afhentes af en båd fra lufthavnen og rejser hjem, Helge Larsen dog først efter et besøg i Sydgrønland, hvor hans gamle kollega Bruno Andersen har slået sig ned som minkavler (Larsen pers. com., Larsen 1995, Bruno Andersen pers. com.).

Hvad der siden skete

De udsatte i alt 27 dyr var nu overladt til sig selv. Pressens og offentlighedens interesse forsvandt hurtigt, men blev dog af og til genoplivet, når der kom historier om, at en omstrejfende moskustyr havde forstyrret landingsbanen i lufthavnen i Sdr. Strømfjord. Direktør Jenkov forsøger endnu en gang i oktober 1965 at rejse en debat om udsætningen – primært med kritik af, at udsætningen er sket så tæt ved en lufthavn –

Moskusflok i vinterkulden på en lille bjergtop. Der er ingen sne. Ammalortup Nunaa, 7. februar 1999.

men hverken ministeriet eller pressen ønsker at engagere sig i sagen.

Ekspeditionsdeltagerne fortæller ikke offentligheden om deres oplevelser. Vibe har nemlig aftalt med dem, at de først må udtale sig efter 20 års forløb! (Bruno Andersen pers.com.). Vibe selv skriver heller aldrig en samlet rapport om flytteprojektet, men nøjes med mindre artikler i Grønlandsposten m.v.

Vibe anmodede i et interview i Grønlandsposten i 1965 om, at eventuelle observationer i området meddeles ham. Af og til dukker der i de følgende år en notits op om observerede dyr, ligesom der er en enkelt antydning af krybskytteri. De rejsende gennem lufthavnen stifter i nogle år bekendtskab med en enlig tyr – Willy kaldet – der har landingsbanen som sit foretrukne område, og der kan fra begyndelsen af 80'erne af og til ses moskusokser omkring Lake Ferguson. I 1985 foretager Christian Vibe og Steen Malmquist en optælling

fra luften og når frem til et tal på 1.000 til 1.100 dyr (Vibe 1985). Det fører til, at Vibe nu anser en åbning af jagtmulighederne for forsvarlig. Den første jagttilladelse – til en nedlæggelse af 200 dyr – gives i 1988.

En ny kødforsyning er dermed etableret.

Efterskrift

Ved årsskiftet 1998/99 er den udsatte bestand vokset til mere end 4.000 dyr. Der har siden 1988 været regelmæssig jagt – kvoten for 1999 er fastsat til 1.100 dyr – og samtidig er der fra bestanden høstet flere gange til udsættelse andre steder på kysten og i Thule. Der hentes tillige dyr til zoologiske haver i området. Samtidig er moskusokserne nu et fast træk i områdets turistindustri – dels gennem fotoudflugter, dels gennem trofæjagter. Derimod er udnyttelsen af skind, horn og uld fortsat kun en lokal husflid, ikke en egentlig industri.

Noter

1. »Den ersten Moschusochsen sahen und erlegten wir im August 1869 auf der Insel Shannon. Da wir das Thier noch nicht kannten, gerieten wir auf die seltsamsten Vermutungen, als wir dasselbe, – es lässt sich mit einem Gnu vergleichen –, etwa 600 Schritte entfernt, bemerkten.«
2. »Wenngleich es mir nun auch sehr leid tut, dass Bus keinen Kollegen hatte, so war es mir andererseits doch wiederum eine Beruhigung, dass nicht noch mehr Tiere unseres Gartens wegen hingemordet wurden. Denn wenn man zurückdenkt an die ausgedehnten Gegenden so hoch im Norden und an die klugen und genügsamen Tiere, welchen die stille, schwermütige Natur ihr Gepräge verliehen zu haben scheint, so kann man nur wünschen, dass sie der Gefahr entgehen möchten, welche ihnen von den norwegischen Fangschiffen sowohl als auch von zukünftigen Polarexpeditionen wohl immer drohen wird, denn was an diesen Tieren nicht des Fleisches wegen getötet wird, das fällt der Wissenschaft, namentlich aber der Gewinnsucht zum Opfer, da alle Grönland besuchenden Fangschiffer mit Vorliebe diesen Tieren nachstellen, um alsdann mit den Fellen und den Schädeln einen vorteilhaften Handel zu treiben.«

Litteraturfortegnelse

- Andersen, Svend: »Reestablishing the musk ox in West Greenland«, Int. Zoo Yearbook 6, 1966.
- Bay, Edvard: »Den østgrønlandske expedition 1891-92, 3. del, kap.1. Hvirveldyr«, Medd. om Grønland nr. 19, 1896.
- Boertmann, David: et al. »The Greenland musk ox population status 1990« Rangifer 13 (1) 1992.
- Grønlandske Selskabs Årsskrift Det, 1914, 1917, 1940. Grønlandsposten 24. maj 1962.
- Gullov, Hans Chr.: »Syv skinnende hvide rener«, Dansk Polar Center 1991.
- Holsteinborg Kommunalbestyrelse, Referat af mødet den 28. febr. 1962.
- International Union for the Conservation of Nature, IUCN: »Position Statement on the Translocation of Living Organisms« 1987.
- International Union for the Conservation of Nature, IUCN: »Guidelines for reintroductions« 1995.
- Jennov, J. G.: »Moskusoksebestanden i Nordøstgrønland og nogle spredte iagttagelser og betragtninger vedr. dyrelivet i Nordøstgrønland« København 1945.
- Jennov, J. G.: »Moskusoksen som tamdyr i Vestgrønland« Naturens Verden 1950.
- Jennov, J. G.: »En undersøgelse af moskusoksernes vilkår i Nordøstgrønland er nu mere påkrævet end nogensinde« Naturens Verden 1953.
- Knuth, Eigil: »The musk ox way«, København 1984.
- Koch, Lauge: »Nord om Grønland« København 1925.
- Larsen, Helge Ziegler: »En dyrepassers dagbog« København 1995.
- Lidegaard, Bo: »En vilje i verden«, kronik i Politiken 3.11.1997.
- Madsen, Johannes: »Polarjagt på Moschusochsen og Eisbären« tidsskriftet Der Zoologische Garten nr. 5 og 6, Maj – juni 1901.
- Meldgaard, Morten: »Rensdyr og moskusokser på langfart«, Tidsskriftet Dyr i Natur og Museum 1986, nr. 1.
- Mikkelsen, Peter Schmidt: »Nordøstgrønland 1908-60. Fangstmandsperioden«. Dansk Polar Center 1994.
- Ministeriet for Grønland, sagsakt 1733-03-03 1950 – 1964.
- Ministeriet for Grønland, Almindelig Beretning 1952 – 1965 inkl.
- Mordhorst, Jeppe: »Natur- og kulturværdier i Kangerlussuaq indland« Dansk Polar Center 1996.
- Odsbjerg, Anders: »I forskningens tjeneste – og i Grønlands« Tidsskriftet Grønland nr. 2 1993.
- Olesen, Carsten Riis: »Feeding ecology and competition of musk ox and caribou in West Greenland« 1995.
- Parker, Gerald R.: »The diets of musk oxen and Peary caribou in some islands in the Canadian high arctic« Canadian Wildlife Service occasional paper no. 35 1978.
- Payer, Julius: »Die österreichisch-ungarische Nordpol-Expedition« Wien 1876.
- Pedersen, Alwin: »Polardyr«, København 1934.
- Schiøtt, Jul.: »Zoologisk Have gennem 50 år. Havens moskusokser«, København 1909.
- Statsministeriet »Bekendtgørelse vedr. fredninger i Nordøstgrønland« 1950.
- Staaland, Hans og Riis Olesen, Carsten: »Musk ox and caribou adaptation to grazing on the Angujaartorfiup Nunaa range in West Greenland«, Rangifer 12(2) 1992.
- Ventegodt, Ole: »Den sidste brik« København 1997.
- Vibe, Christian: »Langthen og nordpå«, København 1948.
- Vibe, Christian: »Problemerne omkring Grønlands moskusokser« Tidsskriftet Grønland nov. 1954.
- Vibe, Christian: »Arctic animals in relation to climatic fluctuations«, Medd. om Grønland bind 170 nr. 5, København 1967.
- Vibe, Christian: »Skrivelse til Grønlands Hjemmestyre« dateret 1.10.1985.